

PHILIP G. DWYER
TALLEYRAND (PROFILES IN POWER)
Edinburgh, Pearson Education Limited, 2002. 232 p.

A www.web2.airmail.net/napoleon című kiváló angol nyelvű honlapon a napóleoni háborúkról olvashat az érdeklődő internetező. Számos gondosan kivitelezett és megdöbbentő részletességgel elkészített elemzés teszi élvezetessé az 1789–1815 közötti időszak eseményeinek felidézését. Érzkeltetendő az alkotók lelkiismeretes munkáját, a honlapon megtalálható – többek között – az osztrák hadseregbeli magyar huszárezredek uniformisának leírása, képekkel illusztrálva. Különösen izgalmasnak bizonyult – kihasználva az internet adta lehetőségeket –, hogy a készítőik bizonyos, a téma szempontjából kiemelt fontosságú kérdést szavazásra bocsátottak az olvasók között. Közülük az egyik arra kereste a választ, vajon mi okozhatta Napóleon bukását. A két legtöbb szavazatot kapott válasz az orosz hadjáratban elszenvedett veszteségek, valamint Napóleon fékezhetetlen ambíciói voltak. Az okok között még szerepelt Talleyrand árulása és együttműködése a szövetséges hatalmakkal. Meglepő módon több szavazat esett a külügyminiszterre, mint Ausztria Franciaországgal szembeni erőfeszítésére, pedig kilenc évig állt háborúban a két ország; vagy a francia császár marsalljainak „árulására”. Sőt a válaszadók a brit haditengerészettel nagyjából megegyező jelentőséget tulajdonítottak Benevento hercegének Napóleon rendszerének megdöntésében.

Ki volt valójában Talleyrand, akinek politikai erejét az angol flotta tengeri hatalmához lehet mérni? Philip G. Dwyer ausztrál akadémikus Talleyrand című művében erre a kérdésre keresi a választ. A feladat pedig rettentően nehéz egy olyan politikai és emberi „kaméleon” esetében, mint Talleyrand. A kaméleon színei oly gyorsan és sűrűn váltakoztak, hogy azt sem a kortársak, sem pedig az utókor nem tudta – és talán nem is akarta – nyomon követni. A rejtélyes és titokzatos életútból fakadóan – írja Dwyer – az ismeretlen és elképzelt Talleyrand image-át mások alkották meg, különböző okokból kifolyólag. Éppen ezért számtalan Talleyrand létezik, bár legtöbbjük ellenséges és negatív, s ez vonatkozik mind a kortársak, mind az utókor által alkotott véleményekre. Mindezzel kapcsolatban persze felmerülhet a kérdés, anélkül természetesen, hogy az állítás igazát kétségbe vonnánk, melyik jelentős történelmi személy került el a kortársak és az utókor olykor terhes ítéletét.

Dwyer könyvének elején sorra veszi a Talleyrand-nal kapcsolatos jellemző véleményeket. Előre bocsátandó, hogy az álláspontok állandóan visszatérő motívuma az árulás, méghozzá előre megfontolt, aljas szándékkal elkövetett árulás. Különbségek csupán abban mutatkoznak, hogy kit és mikor hagyott cserben a rossz hírű politikus. A lesújtó vélemények forrágatából kiemelkedik Emile Dard-é, aki szerint Talleyrand

nemcsak Napóleont árusította ki, hanem Franciaországot is. Ez már csak azért is különös, mert minden vélt vagy valós emberi gyengesége, különös és állítólagos immoralitása ellenére a hazaszeretetet, illetve a Franciaország sorsa iránt érzett felelősségteljes gondolkodást és tenni akarást nem igazán lehet elvitatni tőle.

Folytatva a Dwyer által idézett gondolatok sorát, George Lefebvre szerint Talleyrand egyike volt a francia történelem legalávalóbb szereplőjének, míg Edouard Aujay úgy vélekedett, hogy Talleyrand nem más, mint a haszonszerzés reményében elkövetett kétése ügyletek sokasága. Ezen utóbbi véleménnyel kapcsolatban ironikusan azt mondhatnánk, hogy Aujay nem Talleyrand-t jellemezte, hanem a politikus fogalmát definiálta. Érdekes módon – hívja fel a figyelmet Dwyer – az angolszász szakirodalom sokkalta elnézőbb és megértőbb Talleyrand-nal, mint a francia. Megemlíti Simon Schama-ot, aki Polgártársak című, monumentális és lenyűgöző művében Talleyrand-t a józan, realista forradalmárok közé helyezi, aki a modernitás, a liberális gazdaság és a törvényes rend szószólója volt. Létezik azonban egy abszolút pozitív Talleyrand is, mégpedig Guglielmo Ferrero Újjáépítés című könyvének lapjain. Dwyer Ferreróval kapcsolatban annyit tart fontosnak megjegyezni, hogy műve érdekes, de lényegét tekintve idejétmúlt. Ennek ellenére a kaméleon sokszínűségének érzékeltetéséhez fontos felidézni néhányat Ferrero gondolatai közül. Könyvében Talleyrand-t nemes egyszerűséggel a világ megmentőjeként tartja számon, aki egy meg nem értett zseni szellemi magányosságával állt szemben a vele oly ellenséges kortársakkal, és persze az utókorral, valamint akinek hatvanéves koráig csak kemény próbatételek sorozata jutott. Az eddig leírtakhoz képest igencsak megdöbbentő fordulat ez Talleyrand megítélésében, amíg alighanem ő maga csodálkozna a legjobban. Hozzá kell azonban tenni, hogy Ferrero az 1930-as évek fokozódó nyugtalanságának közepette, kétségbeesetten kutatva egy biztos pont után – amelyet a legitimitásban vélt felfedezni – jutott el Talleyrand-hoz. Másrészt pedig Périgord grófjának a nélkülözések közepette jutott azért ideje az „élet édességének élvezetére”.

Ezen rövid áttekintésből is kiviláglik, hogy Talleyrand történelmi szerepének megítélése meglehetősen szélsőséges álláspontokat eredményezett a történész társadalomban. Színváltkozásainak nyomon követése nemcsak Mirabeau-t, Barras-t, Chateaubriand-t, vagy éppen Napóleont hozta nehéz helyzetbe, de mint látható, meglehetősen „tarkaság” uralkodik a történelemkönyvek lapjain is. Dwyer célja, hogy ennek az elsősorban érzelmi alapon megrajzolt és bírált embernek a portréját racionális alapon újrafesse. Könyvének minden sora ennek a dicsérendő objektivitásnak a szellemében született. Művének különlegessége, hogy tulajdonképpen kérdések és válaszok összefüggő rendszeréből épül fel. A kérdések Talleyrand cselekedeteire vonatkoznak, a válaszok pedig jól felépített, logikus magyarázatul szolgálnak az adott szituációban tanúsított magatartására. Talleyrand – írja Dwyer – mint politikai kaméleon és a mindenkor hatalmi elit tagja sikeresen alkalmazott egy – illetve több – politikai maszkot és hozzá illő retorikát, mindig a nemzeti és a nemzetközi hatalmi játszmák alakulásának megfelelően.

Mindezek fényében úgynevezett áruulásai is más megvilágítást nyernek a könyv lapjain. Talleyrand híres, 1789. október 10-i felszólalása a Nemzetgyűlésben, melynek során felvetette az egyházi javak állami tulajdonba vételét, Dwyer szerint nem az egyház elárulásának pillanata. Többek között azért sem, mert az ötlet nem Talleyrand-tól származik. Már az 1560-as (!) rendi gyűlésen felmerült a gondolata – legalábbis a második és a harmadik rend részéről – az egyházi vagyon államosításának. Sőt 1789 augusztusában megfogalmazódtak olyan vélemények, miszerint az állami kölcsönök fedezeteként kitűnően hasznosíthatók az egyházi birtokok. A forradalmi csupán az volt Autum püspökének cselekedetében, hogy a már ismert elképzelést egy egyházi főméltóság terjesztette be. Hozzá tartozik még a teljes képhez, hogy Talleyrand és rajta kívül sokan mások tökéletesen tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy a gazdasági válság – mely részben szükségessé tette a rendi gyűlés összehívását – ugyanolyan, ha nem égetőbb probléma 1789 októberében, mint volt pár hónappal azelőtt. A helyzet kezelésére pedig a beterjesztett javaslat tökéletesen megfelelt. Persze személyes ambíciók is meghúzódtak a háttérben. Morris amerikai kereskedelmi ügynök feljegyzése szerint Talleyrand szívesen töltötte volna be a pénzügyminiszeri posztot. A válság gyors kezelésével pedig Talleyrand közelebb került volna remélt céljához. Ebből az esetből kiviláglik, hogy Talleyrand cselekedeteit csak részben lehet személyes indíttatással magyarázni. Az ingheni herceg meggyilkolásának zavaros története – noha nyilvánvaló, Talleyrand pályafutásának legnagyobb hibája volt – a fent említettek figyelembevételével új értelmet nyerhet. Dwyer részletesen leírja, hogy az ötlet valószínűleg Talleyrandtól származott, de azon az ülésen, melyen elhatározták a herceg elrablását, nem vett részt. Így az egész ügy a hatalmon lévő elit szűk csoportjának – beleértve Napóleont és többek között Fouchét – kollektív döntése volt. Az akció háttérében pedig ott húzódtott az a szándék, hogy egy feszült nemzetközi szituációban egyértelművé tegye mind a belső ellenzék, mind a külföldön szervezkedő emigráció számára, hogy mire számíthat.

Dwyer természetesen nem kívánja védeni a védhetetlent. Talleyrand hosszúra nyúlt politikai pályafutása távolról sem volt botrányoktól mentes. Más politikusok is éltek a hatalomból fakadó lehetőségekkel, Talleyrand esete azonban annyiban különbözik tőlük, hogy mindannyiukat túlélt politikai

és fizikai értelemben is. Dwyer a „siker” okait vizsgálva felhívja a figyelmet, hogy Talleyrand úgynevezett árusításaira minden esetben akkor került sor, amikor a rendszer saját hibáiból fakadóan önmagát döntötte meg. Ez volt a helyzet Napóleonnal kapcsolatban is. Talleyrand akkor fordult szembe a császárral, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Napóleon fékezhetetlennek tűnő ambíciói csak ártnak Franciaországnak, valamint destabilizálják az igencsak törekeny nemzetközi rendet. A császárral való szembefordulás nem feltétlen jelentette a rendszerrel való szembefordulást is. Talleyrand számára ugyanis előnyösebb lett volna a megreformált napóleoni rendszer, mint egy új köztársaság, vagy az esetleges restauráció. Ugyanis már 1792-ben, londoni tartózkodása idején az Angliában lévő királypárti emigránsok egy esetleges sikeres restauráció után nem egyszerű akasztást, hanem kerékbetörést helyeztek kilátásba Talleyrand-nak. Az már a történelem és a sors furcsa fintora, hogy éppen Talleyrand tette számukra lehetővé a hazatérést.

Dwyer Talleyrand minden cselekedete mögött a racionális okokat kutatja, megfosztva azokat az évszázadok alatt rájuk rakódott negatív előítéletektől. Stílusa egyszerű és lényegre törő. Kitűnően segíti az olvasót a tájékozódásban a fejezeteket követő jegyzetek sokasága és a mű végén fellelhető, magyarázatokkal gazdagon kiegészített bibliográfia. Dwyer könyvének józan hangvétele azért is külön kiemelendő, mert mint a Talleyrand Baráti Kör alelnöke nyilvánvalóan pozitívan viszonyul könyvének főszereplőjéhez. Éleslátását azonban nem homályosítja el sem a Talleyrand-nal kapcsolatos kritikák özöne, sem a valóban páratlan politikusi teljesítmény sem. Dwyer műve nagyban hozzájárulhat az oly mélyen gyökerező és meglehetősen terhelt Talleyrand-kép kiigazításához.

1815-ben egy párizsi könyvkereskedő, Alexis Eymery előállt azzal az ötlettel, hogy kiad egy kézikönyvet a francia forradalom és a napóleoni időszak kimagasló szereplőiről. A listára több mint ezer név került fel. Mindahányszor valaki esküjét megszegve az új rendszer szolgálatába állt – ismerve az eseményeket erre volt alkalom bőven –, egy szélkakas került a neve mellé. Az szélkakasok száma átlagosan három volt, Talleyrand – igaz, holtversenyben Fouchéval – tizenkettő szélkakassal az élen végzett. Elképzelhető, hogy Dwyer könyve végre kedvezőbb „széljárás” hoz az oly sokat kritizált politikus megítélésében.